

המחיר שהם משלמים

השלכות העבודה עם חומרי הדברה
על בריאותם ובטיחותם של עובדי חקלאות מהגרי עבודה בישראל
מאת: אנג'י שו

המחיר שהם משלמים

השלכות העבודה עם חומרי הדברה על בריאותם ובטיחותם של עובדי החקלאות מהגרי העבודה בישראל

מאת: אנגי צ'ו

בהשתתפות: עינת פודחרני, עו"ד מיכל תג'ר, רותם סודמן, תיקי שיקו.

תודה לג'וליה אלטמן, ענת בן שמואל, ריצ'רד פרסקוט, מאט טאונטון, חדוה ישכר.

מאי 2017

דו"ח מבקר המדינה שיצא לאחרונה¹ מאשש את טענתה החוזרת ונשנית זה שנים של עמותת קו לעובד: בכל הנוגע לעבודה עם חומרי הדברה מתקבלת תמונה מטרידה המשקפת זלזול בחיי העובדים ובבריאותם. מדו"ח המבקר עולה, כי האכיפה היא בלתי אפקטיבית, כי זה שנים שלא מקודמות תקנות שיחייבו את המעסיקים להדריך באופן נאות את העובדים המשתמשים בחומרי הדברה, וכי במציאות מעין זו אין קושי להפר את כללי הבטיחות הקיימים. עוד עולה בבירור מדו"ח המבקר, כי מפקחי משרד הכלכלה (כיום בסמכות משרד העבודה והרווחה), מתקשים להגיע למשקים חקלאיים לשם פיקוח, וכי גם במקרים שבהם מתבצע פיקוח, כמעט שאין מתלוות אליו הסנקציות המוטלות על מעסיק שהפר את כללי הבטיחות ואשר במשקו מתגלים ליקויים.

במהלך 2016 הגישה עמותת קו לעובד, בשם 94 עובדים המועסקים על ידי 26 חקלאים שונים, תלונות למשרד הכלכלה בנוגע לאי אכיפת נהלים בנוגע לחומרי הדברה כגון הדרכה וחומרי מיגון. לפי משרד העבודה והרווחה נערכו כ-300 עד 350 ביקורות במשקים חקלאיים שבהם עובדים כ-1500 עובדים מסך כולל של 80,000² עובדי חקלאות בישראל.¹ מספר הביקורות צפוי לרדת במהלך 2017.

בניסיון לעמוד על היקף התופעה המדאיגה הזאת, וללמוד עליה, עמותת קו לעובד חיברה בתחילת 2017 שאלון שנשלח לעובדים תאילנדים במטרה לקבל מהם מידע על ניסיונם בעבודה עם חומרי הדברה. כ- 190 עובדים ענו על השאלון. הדו"ח שלפניכם סוקר את הנושא, מתאר את הממצאים שעלו בסקר ומציע לרשויות המלצות להבטחת בריאותם ובטיחותם של עובדי החקלאות בישראל בכלל, ומהגרי העבודה המועסקים בחקלאות בפרט.

כותרת הדו"ח - 'המחיר שהם משלמים' - מתייחסת לעסקת החליפין הבלתי מדוברת, לפיה עובדי החקלאות הזרים מסכנים את בריאותם ואת בטיחותם, בעוד שאנחנו, הצרכנים, נהנים ממחירים מופחתים של התוצרת החקלאית שהם מגדלים עבורנו. תוצאות השאלון חושפות את היקף התופעה ומגלות את המחיר שהעובדים משלמים בבריאותם ובבטיחותם על מנת להתפרנס מעבודתם, ולמעשה לקיים את ענף הייצור החקלאי בארץ.

¹http://www.mevaker.gov.il/he/Reports/Report_425/acdfef3-7bc6-48b5-b602-7cf3200380b0/2017-67b.pdf?AspxAutoDetectCookieSupport=1 : אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, דוח מחקר בנושא "איתור גורמי סיכון תעסוקתיים : ובידיקת הקשר שבין החשיפה לחומרי הדברה לבין תחלואה", פרופ' דב וידויבץ' ראש המחלקה לניהול מערכות בריאות - הפקולטה למדעי הבריאות. הדוח הוגש למשרד הכלכלה והתעשייה בשנת 2015 והוכן על פי הזמנתו.

² <http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3919046>

מהגרי עבודה עובדי חקלאות בישראל

בענף החקלאות בישראל מועסקים כ-22,000 מהגרי עבודה במשרה מלאה. הם מועסקים בכפוף לחוזה עבודה המתיר שהייה מקסימלית למשך חמש שנים ושלושה חודשים. 85% מן העובדים הם בגילאי 21 עד 40.³ רובם המכריע באים מתאילנד במסגרת הסכם בי-לטרלי בין שתי המדינות: 'ההסכם לשיתוף פעולה תאילנד-ישראל לגיוס עובדי חקלאות זרים' (TIC, פעיל מאז יולי 2012). מנתוני רשות ההגירה עולה, כי ב-2016 נמנו 668 נשים עם עובדי החקלאות הזרים (כ-3% מכלל העובדים).⁴ כמו כן מגיעים לישראל כ-350 עובדים עונתיים מסרי לנקה שמועסקים בתקופות של 4 עד 8 חודשים בכל תקופה. גם הם מועסקים על פי הסכם בין הממשלות.

התנאים שבהם מועסקים עובדי החקלאות הזרים הופכים אותם לאחת הקבוצות הפגיעות ביותר. ראשית, הם עובדים וגרים במשקים מבודדים מאוד, בדרך כלל, ובלתי נראים לציבור. נוסף על כך, העובדים לא מדברים עברית או אנגלית ויכולתם לתקשר עם המעסיק, חברות כוח האדם והרשויות היא מוגבלת ביותר.

לפי נתונים שמתקבלים בקו לעובד מעובדים הפונים לעמותה, שכרם עומד על כ-70% מהשכר המובטח להם על פי חוק, ובמקרים רבים הוא פחות משכר המינימום.⁵ בנוסף, לא פעם נמנעים מהם תשלומי זכויות סוציאליות וגמול על עבודה בשעות נוספות. לפי הערכתנו, עובד חקלאות תאילנדי מועסק כ-309 ימים בשנה. לפי חישובינו נגזלת מעובדי החקלאות התאילנדים הכנסה שנתית של כחצי מיליארד שקל.⁶

רשות ההגירה ומשרד הכלכלה הם הגופים האחראיים להגנה על זכויות העובדים מהגרי העבודה בענף החקלאות. כאשר מתקבלת תלונה של עובד, נשלחים למשק פקחים על ידי שני הגופים לבדיקת התלונה. אך כיוון שהפקחים אינם יכולים לדבר ישירות עם העובדים בגלל מגבלות השפה, הם מדברים רק עם המעסיק ומקבלים את התמונה שהוא מצייר. ללא מתורגמנים, ובלי דרך לשמוע את תלונתם ולהבין אותה, המפקחים מטעם המשרדים הנוגעים בדבר אינם יכולים לרדת לעומק הבעיה ולבחון את תנאי העסקתם של העובדים. לפיכך, האכיפה אינה יכולה להיות אפקטיבית.

שימוש בטוח בחומרי הדברה

בחומרי ההדברה משתמשים בענפי החקלאות בתור אמצעי לקטל עשבייה וחרקים, ולשם הבטחת רציפות של תוצרת חקלאית. רוב חומרי ההדברה מכילים כימיקלים שמזיקים למי שבא אתם במגע. עובדי החקלאות שמכילים חומרי הדברה, מערבבים ומרססים אותם, "חשופים לסיכון יתר להרעלה מחומרי הדברה עקב שימושם בחומרים האלה בצורתם המרוכזת והמחוזקת ביותר".⁷

מחקרים רבים מצביעים על כך שחומרי הדברה עלולים לפגוע בבריאותם של בני אדם. התופעות עלולות להיות קלות עד קשות, בטווח הקצר או לטווח ארוך. עובדים שחשופים לחומרי הדברה עלולים לפתח בעיות עצבים, עור ועיניים, ולחווות כאבי ראש, בחילה, סחרחורות וחולשה בעת החשיפה או לאחריה. המכון האמריקאי לחקר הסרטן מצא קשר בין שימוש בחומרי הדברה להתפתחותם של סוגי סרטן שונים, וביניהם: לוקמיה, לימפומה מסוג נון-הודג'קין, סרטן מוח, עצמות, חזה, שחלות, ערמונית, אשכים וכבד. חשיפה לחומרי הדברה עלולה להשפיע על המערכת האנדוקרינית ולהשפיע על חילוף החומרים, הגדילה, תפקוד המוח, התפקוד המיני, על הרבייה, השינה, מצב הרוח ועוד.⁸

תקנות הבטיחות בעבודה (גהות תעסוקתית ובריאות העובדים בחומרי הדברה) שפורסמו בישראל ב-1970 ועודכנו

³Chrome-

extension://oemmndcblbdoiebfnladdacdbfmadadm/<http://israel.agrisupportonline.com/news/csv/files/6194.pdf>
⁴https://www.gov.il/BlobFolder/reports/foreigners_in_israel_data_2016/he/foreigners_in_israel_data_2016.pdf

⁵<http://www.kavlaoved.org.il/wp-content/uploads/2014/08/%D7%93%D7%95%D7%97-%D7%9E%D7%AA%D7%97%D7%AA-%D7%9C%D7%9E%D7%99%D7%A0%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%9D.pdf>.

⁶ שם

⁷ <https://www.farmworkerjustice.org/content/pesticide-safety>

⁸ <http://www.toxicsaction.org/problems-and-solutions/pesticides>

ב-2016, מיועדות להגנה על עובדי החקלאות במטרה למנוע מהם את הבעיות בריאותיות המוזכרות לעיל. נוסף על המסמך הזה, פורסמו ב-1997 'תקנות הבטיחות בעבודה (ציוד מגן אישי)' המפרטות את מגוון הציוד שמעסיק חייב לספק לעובדיו על מנת להבטיח את שלומם ובריאותם.⁹ תקנות מקומיות אלו מסתמכות על סטנדרטים מקובלים בעולם כגון תקנות ארגון העבודה הבינלאומי (כ-40 תקנות), העוסקות בבריאות ובבטיחות תעסוקתית. ב-2003 נכנס לתוקף 'הסכם 184- בטיחות ובריאות בחקלאות', שפורסם מטעם הארגון והמכיר בסכנות הייחודיות לענף החקלאות.¹⁰

נתוני שאלון קו לעובד מחזקים את המחקר של משרד הכלכלה מ-2015 שגם מצא הבדלים ברורים בין תנאי הבטיחות שניתנים לעובדים זרים לעומת התנאים שמהם נהנים עובדי חקלאות ישראלים. טיוטת דו"ח מבקר המדינה קוראת למשרד העבודה והרווחה לבדוק את הסוגיה ולענות על הצורך בפקוח הולם על שימוש בחומרי הדברה בקרב עובדי החקלאות הזרים. הדו"ח מציין, כי "גם כאשר הגיעו המפקחים למשק חקלאי, ואפילו הזדמן להם להיות עדים לעבירת בטיחות שבוצעה בו, בדרך כלל לא ננקטו נגד מעסיק כזה סנקציות של קנס מנהלי או הגשת כתב אישום. במצב שתואר לעיל יכולת ההרתעה של המפקחים כלפי המעסיקים בחקלאות מוגבלת, ובשל כך גם מוגבלת יכולתם למנוע פגיעות בעובדי חקלאות הנחשפים לחומרי הדברה".¹¹

אולם למרות התקנות והסטנדרטים המפורטים, מהגרי עבודה המועסקים בחקלאות נאלצים לסכן את ביטחונם ובריאותם כדי למלא אחר ציפיות המעסיק ולשמור על מקום עבודתם.

מחקר שערכו ג'ורג' מיארה ומרה ג'אן בשנים 2015 - 2016¹² כולל ראיונות עם שלושה עובדים שלא צויידו בציוד מגן ו"סבלו מכאבי ראש, צריבות בעיניים, סחרחורות, דרמטיסיס, גירודים וצריבות". העובדים תיארו גם תנאי מגורים עלובים, מחסור בהדרכה בנוגע לשימוש בחומרי הדברה ובשירותי בריאות בלתי זמינים. הם גילו "בורות בנושא של חומרי הדברה ותופעות לוואי אפשריות".

נציין, כי יש בישראל טבלה של חומרי הדברה מותרים לשימוש, על תופעות הלוואי שלהם. הטבלה המלאה מופיעה בנספח א' לדו"ח זה ומכילה 14 חומרים נפוצים בישראל, הגורמים לתופעות לוואי רבות, החל מגירוד בעיניים וצריבות בעור (מהחומרים פריפוניל ואספת), עד להרעלה חמורה שפוגעת במערכת העצבים המרכזית (במקרה של חומר בשם דימתות).

הפרק הבא יציג את תוצאות השאלון בזיקה לדרישות הרגולטור שמטרתן להגן על העובדים ולמנוע צורות שונות של הזנחה.

⁹ <http://ilo.org/global/standards/subjects-covered-by-international-labour-standards/occupational-safety-and-health/lang--en/index.htm>

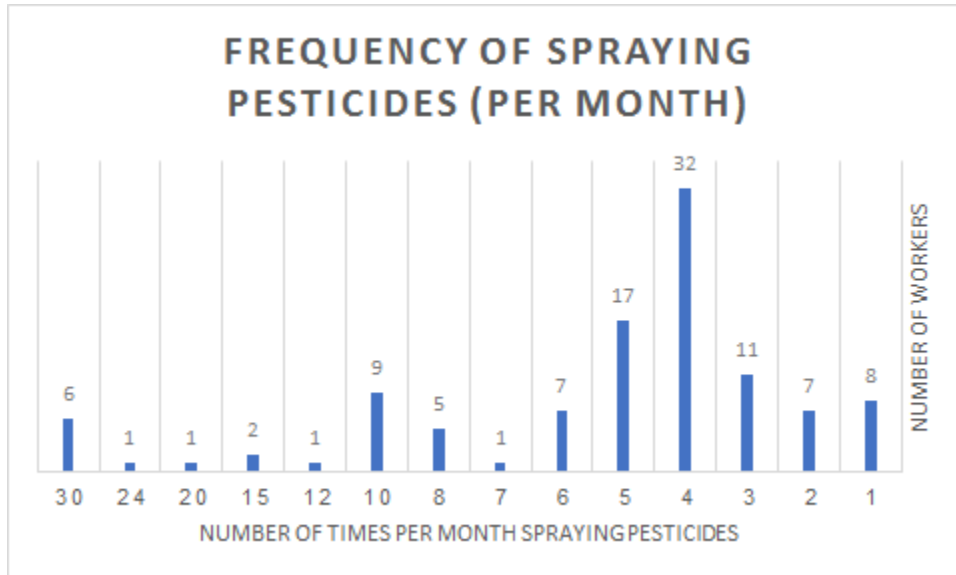
¹⁰ http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C18

¹¹ <http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3919877>

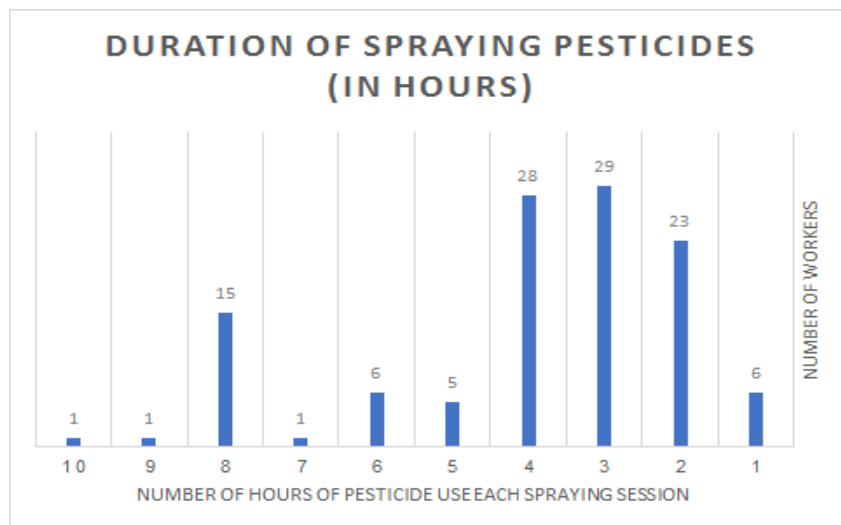
¹² המחקר נערך כחלק מתכנית בריאות גלובלית באוניברסיטת בן גוריון.

דפוסי שימוש בחומרי הדברה

על פי שאלון קו לעובד לעובדים התאילנדים, דפוסי השימוש משתנים בנוגע לתדירות השימוש ומספר השעות של סבב ההדברה. מהשאלון עולה שרוב גדול בקרב הנשאלים (76%) עובדים עם חומרי הדברה לפחות פעם אחת בשבוע. שישה עובדים ציינו כי הם מרססים חומרי הדברה מידי יום כחלק מתפקידם.

משך ממוצע של סבב הריסוס הוא 3.98 שעות. במפתיע, 13% מהנשאלים (15 אנשים) ציינו כי הם עובדים בכל סבב ריסוס שמונה שעות רצופות. נתון זה הוא מעט חריג - רק שני עובדים ציינו כי ריסוס במשך 7 או 9 שעות רצופות - אך אם אמנם ישנם עובדים שנחשפים לחומרי הדברה במשך שמונה שעות רצופות, הרי שמדובר בתופעה מטרידה ביותר.

השאלון שהופץ על ידי קו לעובד מצא שעובדים רבים דיווחו על תופעות לוואי כגון בעיות בעיניים, כאבי ראש, סחרחורות, קשיים בנשימה ובעיות עור שונות, כתוצאה של מגע עם אותם רכיבים כימיים. מכל המשיבים לשאלון,

יותר ממחצית (51.7%), ציינו שהם חשים ברע אחרי השימוש בחומרי הדברה. הדרך המתבקשת למניעת בעיות בריאות בקרב העובדים, היא הקפדה על הדרכות ושימוש בציוד מגן. ואכן, יש לכך תיעוד בדרישות הרשויות.

בתקופת העומס של רביית הפרחים, עובדים תאילנדים ריססו חומרי הדברה כחמש עד שש שעות ביום, חמישה ימים בשבוע. עובד אחד סיפר, שאחרי שעבד במשך שעות כה רבות עם החומרים הוא הרגיש חולשה וסחרחורות, ולפעמים הקיא. למרות זאת, הוא מעולם לא פגש רופא ואף לא דיבר על כך עם מעסיקו.

סעיפים 10 ו-11 בתקנות הבטיחות בעבודה¹³ מחייבים בדיקות רפואיות מקדימות לבחינת כשירות העובדים לעבודה עם חומרי הדברה. מתוך 121 נשאלים, רק חמישה עובדים דיווחו כי נבדקו רפואית לפני העבודה עם חומרי הדברה. כלומר, 95.87% מן העובדים המשתמשים בחומרי הדברה מעולם לא עברו בדיקה רפואית. עובדה זו מגובה בדו"ח מבקר המדינה לשנת 2017 שלפיו 6% בלבד מן העובדים עברו בדיקה רפואית בשנה האחרונה. מתוך 121 הנשאלים רק עובד אחד קיבל השגחה רפואית כפי שנדרש בתקנות הממשלתיות.

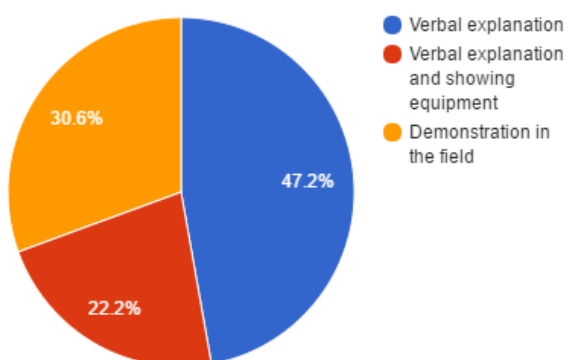

עובד זה סובל מפריחה בעור לאחר שעבד עם חומרי הדברה

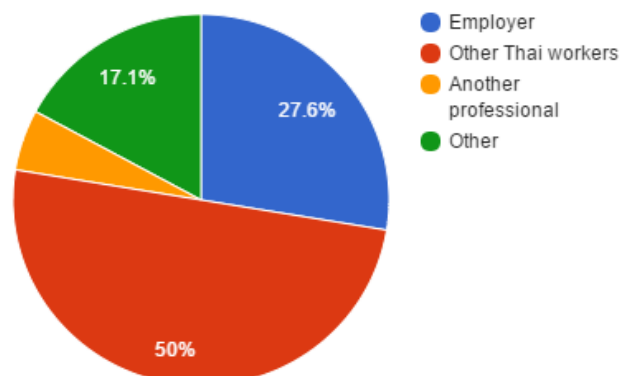
בכל הקשור להדרכה, לפי פרק 2 בתקנות לבטיחות בעבודה, עובדי חקלאות צריכים לקבל הדרכה במוסד מאושר, או לפי תכנית שאושרה על ידי מפקח עבודה ראשי. השאלון שלנו מצא כי 80.3% מן העובדים שמשתמשים בחומרי הדברה מעולם לא קיבלו הוראות או הדרכה לפני שהתחילו להשתמש בהם. בנוסף, רק 22.2% מן העובדים שקיבלו הוראות כלשהן, קיבלו אותן בדרך של הדגמה בשדה. רובם קיבלו הדרכה מילולית בלבד, או מילולית בליווי הצגת הציוד. דו"ח המבקר ל-2017 מצא שרק 39% מכלל העובדים שקיבלו הדרכה, קיבלו אותה בשפתם שלהם.

¹³ <http://economy.gov.il/Employment/SafetyAndHealth/Mafar/MafarInstructions/safetyRegulations.pdf>

If you did receive training or instructions before using pesticides, what kind was it?

If you received training or instructions, who gave it to you?

אחת התופעות ששמענו עליה יותר מפעם אחת היא שהעובדים מקבלים הדרכה מעובדים ותיקים יותר, ומשום כך הדרכתם היא חלקית ולא מעודכנת. מחצית מן הנשאלים דיווחו על כך שקיבלו הדרכה מעובדים תאילנדים אחרים, בעוד ש 27.6% בלבד קיבלו הדרכה מן המעסיק. כפי שציינו, התקנות קובעות בבירור שמוסד או תכנית מוכרים הם שחייבים להעביר את ההדרכות לעובדים, ובשל שינויים בידע ובניסיון יש לספק את ההדרכה יותר מפעם אחת. 77.4% מן העונים לשאלון שלנו אמרו שקיבלו הדרכה רק פעם אחת; 12.9% קיבלו פעמיים, ורק 9.7% ציינו שעברו הדרכה שלוש פעמים או יותר.

במאמר בכותרת 'תנאי עבודה ובטיחות תעסוקתית בקרב עובדי חקלאות תאילנדים בישראל'¹⁴, שפורסם לאחרונה (מארס 2017) ב'מגזין לבקרת מחלות' הרואה אור מטעם אוניברסיטת צ'יאנג מאי ומשרד הבריאות בבנגקוק, רואיינו 246 עובדים שעבדו בישראל למעלה משנה. המחקר מראה ש-59% מן העובדים שהשתמשו בחומרי הדברה לא הבינו את הסכנות הרלוונטיות לחומרים, ו-64.6% לא ידעו לקרוא את התוויות שעל אריזות החומרים.

ציוד הגנה נדרש הן בתקנות הבטיחות בעבודה בדבר חומרי הדברה (פרק 4), והן בתקנות הבטיחות (ציוד מגן אישי) מ-1997. רק 46.9% מן הנשאלים דיווחו שקיבלו ציוד מגן כלשהו בעת עבודתם עם חומרי הדברה (דו"ח המבקר הצביע על 43%). תקנות הבטיחות בעבודה קוראות להגנה על פנים ועיניים, נשימה, ידיים ורגליים, באמצעות מסכות ומשקפי מגן, מסכות עם פילטרים (35.9% מן הנשאלים קיבלו ציוד כזה), כפפות יעודיות ומגפיים מתאימים (43.8% קיבלו ציוד כזה). מחקר של משרד הכלכלה מאשר את החשש שרק מיעוט מקרב העובדים התאילנדים קיבלו ציוד מגן בהשוואה לרוב העובדים הישראלים.¹⁵

עובדים תאילנדים המועסקים במשק כרמים התלוננו בקו לעובד על עבודה אינטנסיבית עם חומרי הדברה ללא הדרכה וללא ציוד מגן. במקרים רבים, הם חשו ברע לאחר הריסוס ודיווחו על כך למעסיק. לפעמים המעסיק הזמין רופא לבדוק אותם, ובמקרים אחרים הוא עצמו נתן להם גלולות ללא התוויות וללא הסבר. זו התנהגות שמעוררת תמיהה.

¹⁴ Angkhakhumool, Wongsakorn, Pibool Issarapan, Rungsrit Kanjanavanit, Narongrit Kittikawin, and Unyanee Simarugumpai. "Working conditions and occupational safety among Thai agricultural workers in The State of Israel." *Disease Control Journal* 43, no. 1 (March 29, 2017): 12–24 (Thai).

¹⁵ <http://www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3919877>

עובד מחזיק את הציוד היחיד שקיבל לפני ריסוס: שכמיית פלסטיק חד-פעמית נגד גשם

כשנשאלו העובדים אם הציוד שקיבלו היה במצב טוב, ענו 46.9% בשלילה וטענו כי הציוד היה ישן, בלוי ולא מתאים. על השאלה, אם הציוד נשטף או הוחלף לעתים, ענו רק 49% תשובה חיובית.

בביקור שטח אחד שלנו שמענו מפי העובדים שהישראלים מרססים מתוך טרקטור שנהגו יושב מוגן בתא זכוכית, בעוד שהעובדים התאילנדים מרססים מטרקטור שלא מותקן בו מגן מסוג זה.

טרקטור עם מושב נהג מוגן

טרקטור ללא מושב מוגן

סיפור דומה שמענו מעובד אחר: "כשעובדים עם חומרים מסוכנים כמו חומרי הדברה, העובדים צריכים להחזיק את החבית הכבדה בשעה שהמעסיק נוסע ברכב בעת הריסוס. ציוד ההגנה היחיד שאנחנו מקבלים הוא כובע צמר". אין הצדקה לאפליה מעין זאת שמסכנת את העובדים התאילנדים. עדויות אלו מצביעות על פער מטריד ברמת הציוד וההכשרה שעובדי חקלאות ישראלים מקבלים לעומת העובדים התאילנדים. פער זה הוכר גם על ידי גורמי אכיפה ממשלתיים.

מקלחות לא תקינות

העובדים זכאים גם לבגדים מיוחדים לעבודת הריסוס, וכן לאחסון נפרד של בגדים נקיים ומלוכלכים. סעיפים 3 ו-9 בפרק 3 (אמצעי גהות סביבתיים ואישיים) בתקנות הבטיחות, קובעים כי על המעסיק להתקין "מלתחות כפולות ונפרדות עבור כל עובד, אחת תשמש לאחסון בגדי העבודה והאחרת לבגדים נקיים. בסוף יום עבודה בחומר הדברה, הסיר העובד את בגדי העבודה והשאירם במלתחות שיועדו לכך, התקלח במים וסבון והחליף לבגדים נקיים".

בעוד שמרבית הנשאלים אמרו שיש להם גישה למקלחות חמות וסבון כדי לנקות את עצמם משאריות החומרים (70.9%), רק מחציתם (49.6%) ציינו שהמעסיק נותן להם להתקלח מיד לאחר השימוש בחומרי הדברה. לכל השאר המקלחת מותרת רק בסיום יום העבודה הנמשך 10 - 13 שעות. המשמעות היא שבמשך שעות ארוכות נמנע מהעובדים לנקות שאריות חומרים שאולי נותרו על גופם, למרות שמקלחת זמינה נמצאת בסביבה.

נדיר למצוא מלתחות נפרדות לבגדים נקיים ומלוכלכים. על פי רוב, העובדים מתקינים בעצמם מתלים לתליית בגדים ממה שמזדמן להם בסביבה.

בביקור שנערך מטעמנו בערבה, נציגינו פגשו שלושה סטודנטים לחקלאות מקמבודיה שחיו ועבדו בצמוד לקבוצה של עובדי חקלאות תאילנדים. שלושת הסטודנטים מתגוררים באוטובוס ישן שבו כל החלונות חסומים, ואין בו כלל מערכת אוורור. הסטודנטים דיווחו על כך שהם מרססים חומרי הדברה כחלק מעבודתם אך ללא כל ציוד מגן וללא הדרכה מוקדמת. הם קיבלו הנחיות בלבד מעובדים ותיקים. כששאלנו אותם אם ירצו להגיש על כך תלונה, הם ענו בשלילה, בטענה שהם מעדיפים להתלונן בראש ובראשונה על תנאי המגורים שלהם. למרות שהסברנו להם שאין קשר בין התלונות, וכי אפשר להגיש תלונות על שני הנושאים בנפרד, הם לא השתכנעו והתייחסו לבעיית המגורים כחריפה וחמורה יותר מבחינתם.

בגדים להחלפה תלויים בחוץ

בתמונה משמאל נראה הקרון שתואר לעיל. וכפי שניתן לראות מימין, העובדים תולים את בגדיהם על מסמרים הנעוצים בקיר

סונצ'אן עבד עם חומרי הדברה כשלוש עד ארבע פעמים בשבוע, במשך שעות רבות ביום, וללא אמצעי הגנה נאותים. כיון שלעתים תכופות הוא סבל מכאבי ראש לאחר השימוש בחומרי ההדברה, הוא פנה למעסיקו שסיפק לו כדורים ללא מרשם נגד כאבי ראש, ולא הפנה אותו לקבלת טיפול רפואי.

אחסון רצוי של חומרי הדברה מתואר בהרחבה בסעיף 6 של תקנות הבטיחות. למרות זאת, כשליש מן הנשאלים דיווחו על כך שחומרי ההדברה לא אוחסנו בארון נפרד כנדרש. בהמשך לדרישות האחסון, ישנן הנחיות באשר לסילוקן של שאריות חומרי הדברה. סעיף 2 בפרק 3 קובע, שהמעסיק "ידאג לאיסוף וסילוק מידי של שאריות חומרי ההדברה, לרבות אריזתו". למרות זאת, הבחנו בביקור במושב באזור הערבה, בערימה של אריזות ריקות של חומרי ריסוס. הערימה הייתה במרחק מטרים ספורים מן המקום שבו העובדים נחים או ישנים, מבשלים ואוכלים.

מכלי ריסוס בהם משמשים העובדים מונחים בחצר המגורים של העובדים

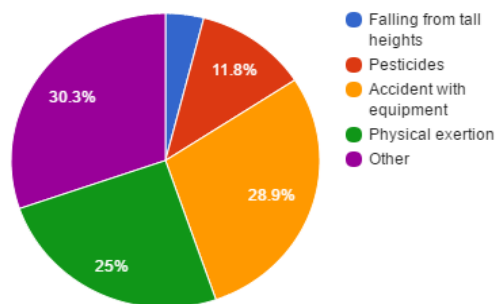
לסיכום, ציוד הגנה הוא גורם מכריע להבטחת בריאותם ובטיחותם של העובדים כאשר הם משתמשים בחומרי הדברה. הנתונים שהבאנו מציינים תמונה ברורה לפיה מעסיקים אינם נוקטים את הצעדים הנדרשים מהם להגנה על עובדיהם. 84.7% מן העובדים שענו על השאלון שלנו ציינו, כי הם אינם מרגישים בטוחים בעבודתם עם חומרי הדברה, ועם הכלים והציוד שהמעסיק מספק להם.

עובדים במשק חקלאי המגדל פרחים השתמשו בחומרי הדברה שלוש פעמים בשבוע, לפחות ארבע שעות בכל פעם. הם לא קיבלו כל אמצעי הגנה ממעסיקם, וכיוון שכך הם קשרו חולצות T סביב פניהם כתחליף למסכה. עובדים שסבלו לעתים מגירוי או פריחה בעור קיבלו ממעסיקם משחה להקלה, אך הוא לא צייד אותם בלבוש הולם ומסכות. בשיחה אתנו הצהירו העובדים שהם חשים בלתי מוגנים ולא בטוחים כאשר הם נדרשים לבצע עבודה עם חומרי הדברה.

דפוסים של תאונות עבודה בענף החקלאות

ריסוס חומרי הדברה הוא רק מרכיב אחד בעבודתם הגופנית התובענית של עובדי החקלאות. הם מועסקים במשך שעות ארוכות, לעתים בתנאים של מזג אוויר קיצוני. לפי המחקר של אוניברסיטת צ'יאנג מאי והמשרד לחקר הבריאות התאילנדי, 92.7% מן העובדים עבדו בתנאי חום קיצוניים, ו-40.7% עבדו בתנאי אוורור ירודים. מרבית העובדים התאילנדים שענו לשאלון חוו פגיעות כגון כאבי שרירים עקב מצבי גוף בלתי טבעיים, כמו עמידה בקטיפ כאשר הגב והצוואר מאומצים במשך שעות. עובדים שמתפעלים ציוד עלולים לסכן את עצמם אם לא יודרכו בצורה הולמת (למשל, כללי נהיגה בטרקטור). כמו כן, הם עלולים להיפגע מחיות המשק (לספוג בעיטת פרה או סוס).

What type of work accident did you suffer?

משאלון קו לעובד עולה עוד, כי 48.5% מכלל העובדים דיווחו על פציעות במהלך העבודה שלהם. רובם (70%) דיווחו כי סיפרו למעסיק על פציעתם. רק 28.8% מהם סיפרו שקיבלו ימי מנוחה כדי להתאושש מן הפציעה. מכלל

העובדים שקיבלו ימי מחלה, 87.7% דיווחו כי לא קיבלו כל תשלום עבור ימי המחלה הללו עקב פציעתם.

עבודה בגבהים כגון תיקון גגות או חממות אינה כלולה בהגדרת אשרת העבודה בחקלאות, ומעסיקים שדורשים מעובדיהם התאילנדים לבצע עבודות כאלו צפויים תיאורטית לקנס כבד. גם הלחמה בברזל היא פעילות שמעסיקים דורשים לפעמים מעובדיהם לבצע. עבודות אלו מסוכנות לעובדים חסרי ניסיון שאינם מתודרכים בתחום.

במקרה אחד עובד נפל מגג בגובה 8 מטרים. למזלו הוא לא נפצע, אך עובד אחר שנכח במקום בעת התאונה אפילו לא בדק את מצבו או לקח אותו לבדיקה בבית חולים. העובד שנפל אמר לנו: "מה שגרם לי להרגיש חסר חשיבות הוא שהמעסיק בכלל לא הסתכל עלי, הוא ניגש מיד לגג לבדוק מה נשבר". מאוחר יותר המעסיק לקח מן העובד את דרכו בטענה כי הוא ממלא עבורו טופס תביעה לביטוח הבריאות. העובד העיד לפנינו כי לא קיבל ממעסיקו שום טופס.

עובד אחר נפל מגובה במהלך תיקון חממה. המעסיק לקח אותו לבית החולים, לאחר זמן מה, ותבע ממנו לספר שם שנפל מאופניים. מן העובד נדרש לחתום תחת לחץ על מסמכים שונים שהיו כתובים בעברית. העובד עדיין לא החלים וצפויה לו תקופת שיקום ארוכה.

העובדים מעידים על תופעה שכיחה של מעסיקים שאינם מפנים עובדים שנפגעו לבית החולים, או מספקים לעובדים משככי כאבים ללא מרשם רופא. לשאלה אם אי-פעם קיבלו טיפול מایش מקצוע רפואי, ציינו 59% מן הנשאלים שלא קיבלו כל טיפול כזה, וזאת למרות שהמעסיקים נדרשים לביטוח בריאות את עובדיהם, ולשלם עבורם לביטוח הלאומי כדי להבטיח כיסוי ופיצוי מלא במקרה של תאונת עבודה.

מספר עובדים ציינו שמעסיקם מסתייג מכל פנייה שלהם לקו לעובד כיוון שהוא חושש מתלונות שיופנו למשרדי הממשלה ומפעולות אכיפה. למרבה הצער, חשש זה, כך מספרים העובדים, לא גורם לשיפור התנהלותו או למעורבותו של מעסיקם לטובתם במקרה של תאונה. להלן עדותו של עובד על התנהגותם של מעסיקים בעקבות תלונה שהוגשה לקו לעובד: "...חלק מהמעסיקים חששו שנתלונן והרשויות יבואו והם התחילו להתנהג יותר יפה. הם אמרו לנו שאם מישהו מאתנו ממש חולה, ממש צריך לראות רופא, אנחנו צריכים לבוא ולומר להם. אבל כשבאנו אליהם ואמרנו שאנחנו חולים הם כלל לא מיהרו לקחת אותנו לרופא."

ועדות נוספת: "...עובדים רבים נפצעו בגלל דרישותיהם המוגזמות של מעסיקיהם. כאשר עובד העז להתעמת עם המעסיק ולדרוש ממנו את זכויותיו, המעסיק התרצה וטען שישפר את המצב. אך ההצהרה הזאת לא הייתה מגובה במעשים. המעסיקים מעוניינים להגיע לתפוקה גבוהה תוך שימוש בכוח עבודה מצומצם. זה הופך את העבודה לקשה ומסוכנת במיוחד."

עדויות ונתונים אלה סותרים דיווחים רשמיים בנוגע לתאונות עבודה במגזר החקלאי. בשנה האחרונה דווחו לרשויות הבטיחות 300 מקרים של תאונות עבודה, ובשנים 2014 – 2015 הכיר המוסד לביטוח לאומי ב-1,300 תאונות עבודה במגזר החקלאות לצורך תשלומי קצבה.¹⁶

חודש אחרי שהגיע לארץ, החליק ג', עובד חקלאות זמני מסרי לנקה, על תפוז שהיה על הרצפה בעת שעבד בבית האריזה. ארבעה ימים לאחר הנפילה הוא הופנה לרופא לקבלת טיפול רפואי. הרופא רשם לו חמישה ימי מחלה. הוא לא קיבל דמי מחלה עבור אותם ימים, וכיוון שהמשיך לסבול מן הפגיעה הוא קיבל טיפול נוסף ונעדר מן העבודה 16 ימים בסך הכול. כעבוד כחודש הוא התחיל לסבול מכאבים בגב וברגל. הוא חזר לרופא שאישר כי הסיבה לכאבים היא אותה תאונת עבודה. חוזה העבודה שלו הוא לשישה חודשים בלבד. כדי להשיג אותו הוא לוה בסרי לנקה כספים בשווי של כ-5,500 שקל. ג' רוצה עכשיו לחזור לסרי לנקה, למרות שעדיין לא השתכר סכום מספיק להחזרת ההלוואה. עמותת קו לעובד מסייעת לו בתהליך קבלת פיצויים מהמוסד לביטוח לאומי.

¹⁶ <http://www.haaretz.co.il/news/education/premium-1.3919046>

מסקנות והמלצות

דו"ח זה, יחד עם דו"ח מבקר המדינה לשנת 2017, מצביע על הכשלים המרכזיים בהגנה ובשמירה על הבריאות התעסוקתית של מהגרי העבודה המועסקים בחקלאות, ועל בטיחותם. השמירה על בריאותם ושלומם של העובדים היא באחריותם של כל הגורמים המעורבים בנושא, החל בעובדים, עבור במעסיקים, וכלה בארגוני החברה האזרחית וברשויות הממשלה. למטרה משותפת זו יש לנקוט את האמצעים הבאים:

א. **פיקוח ממשלתי:** על משרד הכלכלה ורשות ההגירה הנושאים באחריות להגנה על זכויות עובדי החקלאות מהגרי העבודה התאילנדים בישראל לנקוט צעדים משמעותיים יותר למעקב אחר מצבם של העובדים, ולאכיפת החוק על המעסיקים. הרשויות הללו צריכות להגדיל משמעותית את מספר הביקורות במשקים החקלאיים. רק 7 מהנשאלים ענו שמפקח הגיע למקום עבודתם.

1. לביקורי הפיקוח האלה חייבת להתלוות מתורגמן/ית צמוד/ה לשם דיבור ישיר עם העובדים. מכלל הנשאלים שענו בחיוב על השאלה אם פגשו במהלך עבודתם מפקח, רק 4 ציינו שנלווה אליו מתורגמן מתאית לעברית.
2. ביקורי הפיקוח צריכים להיות ביקורי פתע ולא לאחר תיאום מוקדם עם המעסיק. מעדויות ששמענו עולה, כי לפני ביקורת מתואמת המעסיק עלול ללחוץ על העובדים להציג לפני המפקח תמונה כוזבת מבחינתם וחיובית מבחינתו.

ב. **אכיפה במקרה של הפרת דרישות הרגולציה:** מעסיקים שמפרים את דרישות הבטיחות ואינם מעמידים לרשות העובדים אמצעים בסיסיים להגנה על בריאותם ושלומם, חייבים לשלם על כך בקנסות או בשלילת רישיון להעסקת מהגרי עבודה. יש להעביר למעסיקים מסר ברור לפיו הפרת תקנות הבטיחות אינה מקובלת. ב-2016 רק עשרות בודדות של צווי בטיחות (המורים על השעיית העבודה עד שהמחדל הבטיחותי מתוקן) הוצאו על ידי מינהל הבטיחות בעבודה, עקב חריגות בטיחות בענף החקלאות.

ג. **מחקר ודיווח:** דו"ח זה מצביע על מחסור חמור במידע ותיעוד בנוגע לבריאותם ושלומם של עובדי החקלאות הזרים בישראל. בהינתן המאפיינים המיוחדים לעבודתם של העובדים הללו, יש חשיבות רבה לניטור המפגעים ולדיווח עליהם. כמו כן, יש לעקוב אחר ההשלכות ארוכות הטווח של השימוש בחומרי הדברה, גם לאחר חזרתו של העובד לארץ המוצא.

ד. **בדיקות רפואיות:** עובדי חקלאות חייבים לעבור בדיקות רפואיות לפני ובמהלך תקופת עבודתם עם חומרי הדברה. דרישה זו מופיעה בחוק אך אינה נאכפת. המלצתנו החד-משמעית היא להעניש בחומרה מעסיקים שמפרים את תקנות הבטיחות.

ה. **אחריות תאגידית:** מן הראוי שחברות ותאגידים הרוכשים מוצרים ממשקים חקלאיים, יאמצו כללים של אחריות תאגידית ויתבעו מן החקלאים לעמוד בתקני הבטיחות, ולדאוג לבריאותם ושלומם של העובדים בייצור החקלאי.

נספחים

שאלון קו לעובד על חומרי הדברה ותאונות עבודה

תקנות הבטיחות בעבודה (ציוד מגן אישי) - 1997
סעיפים רלוונטיים לחקלאות

איבר הגוף הטעון הגנה		עבודות ותהליכים מסוכנים.	סוגי ציוד מגן אישי לפי תהליכי העבודה.
הגנת ראש	1.9	עבודות גיזום ענפים וכריתת עצים שיש בהם סיכון לפגיעה מגוף נופל.	קסדת מגן.
הגנת פנים ועיניים	4.13	עבודות מסוכנות אחרות; כריתת עצים, גיזום וניטור עצים וענפים בכלי מכני; עבודה בחומרי הדברה שהתווית הקבועה על אריזתם לפי תקנות הגנת הצומח (הסדר יבוא ומכירה של תכשירים כימיים), התשנ"ה-1994 קובעת דרישה להגנת עיניים.	משקפי מגן נגד סיכונים כימיים; מסכות פנים;
הגנת דרכי הנשימה	5.6	עבודה בריסוס חומרים מזיקים או רעילים.	מסכות עם מסנן לטיהור אוויר; מערכות נשימה אישיות עם אספקת אוויר ממכל קבוע או ממקור חיצוני אחר; מערכות נשימה אישיות עם אספקת אוויר ממכל מטלטל.
	5.7	עבודה ביישום חומרי הדברה או בעבודות דישון, כאמור ב: תקנות הבטיחות בעבודה (עובדים בחומרי הדברה), התשכ"ד-1964 ותקנות הבטיחות בעבודה (גהות תעסוקתית ובריאות העובדים בחומרי הדברה שהם זרחניים, אורגניים וקרבמטיים), התשנ"ג-1992.	
	5.8	עבודה בחומרי הדברה שהתווית הקבועה על אריזתם לפי תקנות הגנת הצומח (הסדר יבוא ומכירה של תכשירים כימיים), התשנ"ה-1994 קובעת דרישה להגנת נשימה.	
הגנה על כפות הידיים	6.3	כריתת עצים, גיזום וניסור ענפים בכלי מכני.	כפפות להגנה מפני פגיעות של גורמים כימיים, פיסיקליים או ביולוגיים.
הגנה על רגליים	7.23	עבודה הדורשת טיפול בחומרים כימיים נוזליים מסוכנים.	נעלי או מגפי בטיחות עם סוליות מיוחדות נגד החלקה.

חומרי הדברה הנמצאים בשימוש במגזר החקלאי ותופעות הלוואי הקשורות בהם

	Trade Name	Common Name	Approved uses	Side effects
1	ACE 750 SP	Acephate	For the control of aphids, thrips and caterpillars on flowers.	Irritation of eyes and skin.
2	Actara 25 WG	Thiamethoxam 250g/kg	For the control of aphids, white fly & caterpillar on flowers.	harmful if swallowed.
3	Actellic 2% dust*	Pirimiphos-methyl	For the control of storage pests on cereals and pulses.	At high doses, pirimiphos-methyl and other organophosphorus insecticides share a mechanism of toxicity: inhibition of the activity of acetylcholinesterase enzymes in the nervous system, resulting in excess acetylcholine at nerve terminals, and producing acute symptoms such as nausea, vomiting, cholinergic effects, weakness and paralysis.
4	Actellic 50 EC*	Pirimiphos – methyl	For the control of aphids in cotton.	
5	Actellic 50 EC	Primiphos methyl 50% EC	For the control of mosquitoes (Anopheles arabiensis).	
6	Adonis 12.5 UL*	fipronil 12.5% ULV	For the control of locusts.	Direct, short-term contact with skin can result in slight skin irritation. When individuals have eaten fipronil, reported health effects included sweating, nausea, vomiting, headache, stomach pain, dizziness, weakness, and seizures.
7	Agro-Lambacina Super 315 EC	Profenfos 30% + Lambda-Cyhalothrin 1.5%	For the control of African Bollworm (Helicoverpa armigera) cotton.	Inhalation may cause burning sensations, convulsions, coughing, labored breathing, shortness of breath, and sore throat. Contact with the skin and eyes may cause redness and pain. Ingestion can cause abdominal pain and coughing.